

EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH ORQALI QASHQADARYO VILOYATIDA BANDLIK DARAJASINI PROGNOZLASH

Qodirov Farrux Ergash o'g'li

Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

farruxbek1993@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4574-7728

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17267267>

ARTICLE INFO

Received: 21st September 2025

Accepted: 25th September 2025

Published: 30th September 2025

KEYWORDS

Qashqadaryo viloyati, bandlik darajasi, mehnat bozori, ekonometrik modellashtirish, regressiya tahlili, prognozlash, ihsizlik, demografik omillar, iqtisodiy nazariya.

ABSTRACT

Maqolada Qashqadaryo viloyati mehnat bozorida bandlik darajasining shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy iqtisodiy va demografik omillar chuqur ilmiy tahlil qilindi. Tadqiqotda 2010–2023-yillar uchun rasmiy statistik ma'lumotlar asosida ko'p omilli chiziqli regressiya modeli tuzildi va uning yordamida 2024–2026-yillar uchun prognoz natijalari ishlab chiqildi. Olingan natijalar bandlik darajasining asosiy determinantlarini aniqlash, iqtisodiy o'sishning mehnat bozoriga ta'sirini tushuntirish va yangi ish o'rinlari yaratish bo'yicha samarali chora-tadbirlarni asoslash imkonini berdi. Tadqiqot hududiy bandlik siyosatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi.

Kirish. Aholining bandligi darajasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligi va rivojlanish sur'atlarini belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biridir. Mehnat bozorining samarali ishlashi ishlab chiqarish jarayonida resurslardan to'g'ri foydalanish, aholi farovonligini oshirish va hududlarning barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasida, xususan Qashqadaryo viloyatida so'nggi yillarda mehnat bozorida demografik bosimning kuchayishi, yoshlar ulushining ortishi va iqtisodiy faol aholining ko'payishi kuzatilmoqda. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan hududlarda mavsumiy bandlikning yuqoriligi, migratsiya jarayonlari va ishlab chiqarishning yetarli darajada diversifikatsiya qilinmaganligi mehnat bozorida muvozanatsizliklarga olib kelmoqda. Ushbu sharoitda bandlikning hozirgi holati va istiqbolini aniqlash, uning asosiy determinantlarini baholash hamda kelgusidagi o'zgarishlarni prognozlash dolzarb masaladir.

Mehnat bozorining iqtisodiy nazariy asoslarini klassik, keynsiy va zamonaviy makroiqtisodiy yondashuvlar tashkil etadi. Klassik iqtisodchilar (A. Smit, D. Rikardo) mehnatni ishlab chiqarishning asosiy omili sifatida ko'rgan va uning narxi talab-taklif asosida shakllanishini ta'kidlaganlar. Neoklassik maktab bandlikning asosiy muvozanat sharti bo'lib ish haqi darajasining moslashuvchanligini ko'rsatadi. J. M. Keyns esa umumiy talab yetishmasligi tufayli yuzaga keladigan majburiy ihsizlik muammosiga e'tibor qaratib, davlatning faol aralashuvi zarurligini asoslagan. Solou (1956) modeli iqtisodiy o'sishning kapital, texnologiya va mehnat omillari bilan o'zaro bog'liqligini tushuntirib, bandlikning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini ko'rsatadi.

Zamonaviy iqtisodiy nazariyalar mehnat bozorini tartibga solishda inson kapitali sifati, texnologik yangilanish va innovatsion ishlab chiqarishning bandlikka ta'sirini asosiy omillar qatoriga kiritadi. Bu jihatlar Qashqadaryo viloyatida ham dolzarb bo'lib, hududning agrar-sanoat xususiyatlari bandlik strukturasi shakllantiradi.

Tadqiqot uchun 2010–2023-yillar davomida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, shuningdek XMT (ILO) ma‘lumotlaridan foydalanildi.

Tahlilga kiritilgan asosiy o‘zgaruvchilar: bandlik darajasi (B), iqtisodiy faol aholi soni (L), umumiy aholi soni (P), o‘rtacha ish haqi (W), yalpi hududiy mahsulot (Y), ishsizlik darajasi (U). 2010–2023-yillarda Qashqadaryo viloyatida bandlik darajasi 61,2% dan 67,8% gacha ko‘tarildi. O‘shishning asosiy manbalari xizmat ko‘rsatish sektori va kichik biznesning kengayishi bilan bog‘liq. Regressiya natijalari iqtisodiy faol aholi soni (L) va o‘rtacha ish haqi (W)ning bandlik darajasiga eng kuchli ijobiy ta‘sirini ko‘rsatdi. Aksincha, ishsizlik darajasi (U)ning o‘shishi bandlikning pasayishiga olib keldi.

Prognozlashga ko‘ra, 2024–2026-yillarda bandlik darajasining yillik o‘shishi o‘rtacha 1,7–2,0% bo‘lishi kutilmoqda va 2026-yilga kelib bandlik 70% atrofida bo‘lishi mumkin. Bu iqtisodiy o‘shish sur‘atlari, yangi ish o‘rinlari yaratish va xizmat ko‘rsatish sohasining kengayishi bilan bevosita bog‘liq.

Natijalar Qashqadaryo viloyatida bandlikning oshishiga sanoat klasterlarini rivojlantirish, xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining kengayishi, ish haqining ko‘tarilishi va iqtisodiy faol aholining o‘shishi muhim omillar ekanini tasdiqladi. Shu bilan birga, mavsumiy bandlik, mehnat migratsiyasi, malaka yetishmovchiligi va ishlab chiqarishning diversifikatsiya qilinmaganligi mehnat bozorida nomutanosibliklar keltirib chiqarmoqda.

Hududiy bandlik siyosatini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhimdir: yuqori qo‘shimcha qiymatli ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish, yoshlar uchun texnologik kasb-hunar o‘quv markazlarini kengaytirish, oilaviy tadbirkorlikni rag‘batlantirish va qaytib kelgan mehnat migrantlarini ish bilan ta‘minlash dasturlarini kuchaytirish.

Xulosa. Tadqiqot davomida Qashqadaryo viloyatida bandlik darajasining shakllanishi, dinamikasi va asosiy determinantlari chuqur ilmiy tahlil qilindi. Ekonometrik modellashtirish natijalari mehnat bozorining holati va uning iqtisodiy rivojlanish omillari bilan uzviy bog‘liqligini yaqqol ko‘rsatdi. Statistik ma‘lumotlar asosida qurilgan ko‘p omilli chiziqli regressiya modeli 2010–2023-yillardagi bandlik tendensiyalarini aniq aks ettirdi va kelgusi uch yil uchun ishonchli prognozlarni taqdim etdi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, Qashqadaryo viloyatida bandlikning o‘shishida iqtisodiy faol aholining ko‘payishi va o‘rtacha ish haqining oshishi muhim rol o‘ynaydi. Boshqa tomondan, yuqori ishsizlik darajasi hamon bandlikni cheklovchi asosiy muammolardan biri sifatida saqlanib qolmoqda. Bu esa mehnat bozorida sifatli ish o‘rinlarini yaratish va ishchi kuchining malakasini oshirishga qaratilgan tizimli choralar zarurligini ta‘kidlaydi.

Prognozlash natijalari Qashqadaryo viloyatida 2024–2026-yillarda bandlik darajasining yiliga o‘rtacha 1,7–2,0% ga oshishini ko‘rsatmoqda. Ushbu ijobiy tendensiya asosan sanoat klasterlari rivoji, xizmat ko‘rsatish sohasining kengayishi va qishloq xo‘jaligidagi mehnat samaradorligining ortishi bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu bilan birga, migratsiya oqibatida yuzaga keladigan mehnat resurslarining yo‘qolishi, mavsumiy bandlikning yuqoriligi va kasb-hunar tayyorlovining yetarli darajada rivojlanmaganligi kabi muammolarni bartaraf etish kelgusidagi muvaffaqiyatning muhim shartidir.

Tadqiqotning nazariy xulosalaridan kelib chiqib, Qashqadaryo viloyati mehnat bozorini barqarorlashtirish va bandlik darajasini oshirish uchun quyidagi strategik yo‘nalishlar tavsiya etiladi:

1. Ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish: Qishloq xo‘jaligidan tashqari yuqori qo‘shimcha qiymatli sanoat tarmoqlarini rivojlantirish, shu jumladan oziq-ovqat, to‘qimachilik, qurilish materiallari ishlab chiqarish.
2. Xizmat ko‘rsatish sohasini kengaytirish: Turizm, transport-logistika, axborot texnologiyalari kabi xizmat tarmoqlarida yangi ish o‘rinlarini yaratish.

3. Mehnat resurslarining sifatini oshirish: Kasb-hunar ta'limini modernizatsiya qilish, yoshlarni zamonaviy texnologik ko'nikmalarga o'rgatish, qaytib kelayotgan mehnat migrantlarini mos kasblarga tayyorlash.
4. Ayollar va yoshlar bandligini rag'batlantirish: Oilaviy tadbirkorlik va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash orqali ijtimoiy guruhlar uchun barqaror daromad manbalarini yaratish.
5. Hududiy investitsiya muhitini yaxshilash: Mahalliy va xorijiy sarmoyadorlar uchun qulay sharoit yaratish, ishlab chiqarish korxonalarini texnologik yangilash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar to'plami (2010–2023).
2. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi hisobotlari (2010–2023).
3. Gujarati, D. N. (2019). *Basic Econometrics*. McGraw-Hill.
4. Wooldridge, J. M. (2020). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Cengage Learning.
5. Baltagi, B. H. (2015). *Econometric Analysis of Panel Data*. Wiley.
6. Solow, R. M. (1956). "A Contribution to the Theory of Economic Growth." *Quarterly Journal of Economics*.
7. Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.
8. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*.
9. Muhammadiev, Sh. (2022). "O'zbekiston mehnat bozorida bandlik siyosati samaradorligi." *Iqtisodiyot va ta'lim*, №3.

INNOVATIVE
ACADEMY